

PLEASE NOTE! THIS IS PARALLEL PUBLISHED VERSION OF THE ORIGINAL ARTICLE

To cite this Article: Rantanen, Teemu & Lindqvist, Minna (2016) Päihdehoito koevapauden aikana tukee vangin kuntoutumista. Haaste, 3.

URL: <http://www.haaste.om.fi/fi/index/lehtiarkisto/haaste32016.html>

Päihdehoito koevapauden aikana tukee vangin kuntoutumista

Valvottu koevapaus ja siihen yhdistetty päihdehoito tukevat monin tavoin rikoksenteekijöiden kuntoutumista. Nämä myönteiset vaikutukset tulivat selkeästi näkyviin Rikosseuraamusalan tutkimus- ja kehittämismäärärahoista rahoitetussa ja Laurea-ammattikorkeakoulun koordinoimassa tutkimuksessa. Toisaalta muun muassa yhteistyössä ja käytänteiden yhtenäistämässä on vielä kehitettävää.

Valvottu koevapaus on ehdottoman vankeusrangaistuksen loppuvaiheeseen sijoittuva rangaistusmuoto, jossa vanki on vankilan ulkopuolella teknisen ja muun valvonnan alaisena. Valvotun koevapauden avulla pyritään tukemaan vangin siirtymää vankeudesta vapauteen. Suuri osa rikosseuraamusasiakkaista on terveystutkimuksen mukaan päihdeongelmaisia, ja siten myös valvotun koevapauden aikaista päihdekuntoutusta voidaan pitää merkittävänä kehittämiskohteena.

Laurea-ammattikorkeakoulun ja A-klinikkasäätiön toteuttamassa Valvottu koevapaus päihdehoidossa -hankkeessa tutkittiin, miten valvottu koevapaus ja siihen liittyvä päihdekuntoutus tukevat vapautuvan vangin kuntoutumista. Lisäksi tarkasteltiin toimijoiden välistä

yhteistyötä päihdekuntoutuksen suunnittelussa ja toteuttamisessa sekä valvonnan merkitystä vangin kuntoutumisen näkökulmasta. Tutkimusaineisto koostui asiakashaastatteluista (N=12), päihdetyöntekijähaastatteluista (N=12), kyselystä kuntien päihdepalveluihin (N=74) sekä vuosien 2011–2014 vankitietojärjestelmäaineistosta (N=2088). Haastattelu- ja kyselyaineistot kerättiin vuoden 2015 aikana. Tutkimusaineistot antoivat keskenään varsin yhtenäisen kuvan valvotun koevapauden aikaisen päihdekuntoutuksen vahvuuksista ja kehittämishaasteista.

MYÖNTEISET VAIKUTUKSET OVAT MONINAISIA

Saatujen tutkimustulosten mukaan valvottu koevapaus ja siihen liittyvä päihdekuntoutus tukevat monin tavoin vankien kuntoutumista. Kyse

ei ole pelkästään uusintarikollisuuden ehkäisystä ja raitistumisen tukemisesta vaan myös tuesta arjen uudelleen rakentamisessa. Valvottu koevapaus ja siihen liittyvä päihdekuntoutus antavat erinomaisen pohjan kokonaisvaltaiselle kuntoutumiselle. Useat haastatellut vangit korostivat koevapauden hyödyllisyyttä vertaamalla sitä tilanteeseen, jossa vanki vapautuu ”muovikassit kainalossa siitä suoraan paikkakunnan viinakauppaan”.

Valvotun koevapauden kautta päihdepalveluiden piiriin saadaan myös sellaisia asiakkaita, joita ei muuten tavoitettaisi. Tutkimus teki näkyväksi esimerkkejä siitä, että asiakas raitistui valvotun koevapauden ja siihen liittyvän päihdehoidon aikana vuosia tai jopa vuosikymmeniä kestäneen päihdeiden käytön jälkeen. Tällaisten asiakkai-

den muutosmotivaatio tyyppillisesti syntyi vasta kuntoutusprosessin kuluessa, kun asioiden pohdinta päihdetöntä mahdollistui. Vaikka aluksi vangin tavoitteena olisi ollut vain halu suorittaa vankeustuomio loppuun siviilissä, valvotun koevapauden ja päihdekuntoutuksen edessä myös raittiuden hyvät puolet tulivat yhä vahvemmin esiin. Tutkimuksen tulosten mukaan muutos näyttäytyy prosessina, joka joillakin asiakkailta alkaa jo vankila-aikaisena päihdeettömyytenä ja jatkuu siitä katkeamattomana valvotussa koevapaudessa.

Erityisesti tutkimuksen aineistossa on nähtävissä hyviä esimerkkejä intensiivisen ja ryhmämuotoisen päihdekuntoutuksen hyödyllisyydestä niin avo- kuin laituskuntoutuksessa. Monille vangeille myös vertaistuki on päihdekuntoutusta selkeästi tuke-

Valvotun koevapauden kautta päihdepalveluiden piiriin saadaan myös sellaisia asiakkaita, joita ei muuten tavoitettaisi.

va elementti. Edelleen koevapauteen liittyvä valvonta näyttyy aineistossa kuntoutusta tukevana. Viikkoaikataulu ja valvonta varmistavat asiakkaiden päihdeettömyyden sekä sen, että päihdehoidossa voidaan keskittyä kuntouttavaan toimintaan. Viikko-ohjelma tuo arkeen sellaista säännönmukaisuutta ja rytmiä, joka monille mahdollistaa myös tavallisen arjen, ihmissuhteiden ja perheelämän uudelleen rakentamisen sekä mahdollisesti myös työelämään palaamisen.

KEHITETTÄVÄÄKIN VIELÄ LÖYTYY

Toisaalta tutkimuksessa tuli esiin myös joitakin valvottuun koevapauteen ja sen valmisteluun liittyviä kehittämiskohteita. Erityisesti kehitettävää on vankiloiden, kuntien ja päihdekuntoutusyksiköiden välisessä yhteistyössä. Yhteistyön haasteet koskevat valvotun koevapauden valmistelua ja päihdehoidon suunnittelua, mutta myös valvotun koevapauden aikaista toimintaa ja sen päättämistä. Varsinkin avokuntoutuksen valmisteluvaiheen yhteistyö oli usein vähäistä tai jopa olematonta. Yhteistyötä vaikeuttavat myös työntekijöiden tiedon puutteet sekä toimintakulttuurien erot. Vankilatyöntekijöiden ja tukipartioiden työ määrittynyt rikosseuraamusalan lähtökohdista ja toimintalogiikasta käsin, jolloin keskiössä on rangaistuksen lainmukainen suorittaminen, sen valvonta sekä

uusintarikollisuuden ehkäisy. Päihdehoidon kannalta kyse on kuitenkin asiakkaan tarpeista. Yhteisen ymmärryksen rakentuminen ja vangin/asiakkaan kokonaistilanteen kannalta tarkoituksenmukaisen koevapaussuunnitelman laatiminen edellyttävät säännöllistä vuoropuhelua, jossa kaikkien osapuolien näkökulmat tulevat samarvoisesti huomioitua. Yhdistävänä tekijänä yhteistyössä on vangin/asiakkaan kokonaistilanne, johon eri osapuolet pyrkivät löytämään ratkaisuja. Yhteistyöhön on tärkeää ottaa mukaan myös vangin/asiakkaan läheiset.

Tutkimus osoittaa myös sen, että valvotun koevapauden näkökulmasta vangit eivät ole kaikilta osin tasa-arvoisessa asemassa keskenään. Tutkimusaineistojen mukaan vankiloiden väliset erot ovat huomattavia. Epäyhtenäisyyttä oli nähtävissä sekä valvotun koevapauden valmisteluprosessissa, valvotun koevapauden rangaistusajan suunnitelmassa että erilaisissa lupamenettelyissä. Joissakin tapauksissa vankilat tukivat voimakkaasti valvottuun koevapauteen pyrkivää vankia, mutta joidenkin vankien oli erittäin vaikea saada minkäänlaista tietoa tai tukea valvotun koevapauden valmisteluun. Myös päihdepalvelujen saatavuudessa on selkeitä alueellisia eroja: esimerkiksi pääkaupunkiseudulla hoitomahdollisuuksien kirjo on huomattavasti monipuolisempaa kuin monilla

muilla alueilla. Myös kuntien maksusitoumuskäytänteet vaikuttavat päihdepalvelujen saatavuuteen.

Uusintarikollisuuden ehkäisyn kannalta olisi tärkeää, että valvotun koevapauden kuntoutuksellisia elementtejä edelleen vahvistettaisiin. Kehitettävää on paitsi toimijoiden yhteistyössä niin myös tukipartiotoiminnassa. Parhaimmillaan tukipartiot toimivat hyvänä tukena asiakkaan päihdeettömyydelle, mutta esimerkiksi viikko-ohjelman mukaisten kuntouttavien ryhmien aikaan ajoittuvat ja näkyvästi toteutetut valvontakäynnit voivat toimia myös vankia leimaavina ja päihdekuntoutumista haittaavina. Tukipartiotoiminta oli jäänyt myös osalle päihdetyöntekijöistä etäiseksi sekä irralliseksi osaksi kokonaisuutta ja työntekijät toivoivatkin enemmän yhteistyötä tukipartioiden kanssa.

Tutkimuksessa tuli esiin työntekijän persoonallisen otteen ja tuen merkitys. Asiakkaan kuntoutumisprosessin näkökulmasta näyttäisi olevan tärkeää, että vangilla olisi vankilassa tukenaan valvotun koevapauden valmisteluun paneutuva ja vankia tukeva vankilan työntekijä, jolla on vastuu myös verkostoyhteistyön koordinoinnista. Tutkimuksen kuluessa useat entiset vangit kertoivat sellaisista työntekijä-vankisuhteista, joissa työntekijä omalla sitoutuneella toiminnallaan olennaisesti edesauttoi vangin kuntoutuspolun ra-

kentamisessa ja vahvisti myös vangin muutosmotivaatiota. Vankiloiden palveluohjausta edelleen kehittämällä olisi mahdollista päästä siihen, että valvottu koevapaus ja siihen liittyvä päihdekuntoutus tukisi entistä paremmin vangin kokonaisvaltaista kuntoutumista ja siviiliin paluuta.

KOKONAISUUDESSAAN KÄYTÄNTÖ ON HYVÄ

Joistakin kehittämiskohteista huolimatta valvottua koevapautta ja siihen yhdistettyä päihdehoitoa voidaan pitää vankien kuntoutumisen näkökulmasta erittäin hyvänä käytäntönä. Se tarjoaa lähtökohdan sille prosessille, jossa vapautuva vanki rakentaa uudenlaista, päihdeettömää ja rikoksetonta arkea vankeustuomion jälkeen. Myös säännöllisen viikko-ohjelman ja valvonnan kuntouttava merkitys on tässä huomattava. Valvotussa koevapaudessa tuen ja kontrollin elementit täydentävät tarkoituksenmukaisella tavalla toisiaan ja rakentavat yhdessä toimivan kokonaisuuden. ■

Teemu Rantanen on valtiotieteiden tohtori ja toimii yliopettajana Laurea-ammattikorkeakoulussa. Minna Lindqvist on sosiaalityöntekijä ja toimii palveluesimiehenä A-klinikkasäätiöllä.